EL MAR MEDITERRANI, GRESOL I CRUÏLLA

Claus geopolítiques d'un espai central en l'ordre global

Secció: Mar avui
Número de revista: #16

PRIMAVERA 2026

TEXT: Josep Baqués. Doctor en Ciències Polítiques. Master en Seguretat, Pau i Defensa. Universitat de Barcelona.

FOTO: NASA World Wind/Wikicommons.

El Mediterrani és un mar gairebé tancat, però de dimensions considerables: uns 2,5 milions de quilòmetres quadrats i una longitud màxima d'uns 4.000 km. Al llarg d'aquest article n'anirem constatant la rellevància geopolítica. Val la pena començar recordant que les seves costes no són alienes a la tendència global d'acumular població a les zones litorals.

Sigui quina sigui la definició de litoral que adoptem, la població que viu a la riba mediterrània supera ja els

200 milions d'habitants. A això s'hi afegeix un altre element demogràfic destacat: el Mediterrani és una destinació turística privilegiada, amb un volum de visitants que, any rere any, duplica el dels seus residents permanents. Igualment, cada any hi naveguen uns 220.000 vaixells que transporten unes 650.000 tones de cru, a més d'altres mercaderies. En el capítol dels inconvenients, el fet de ser un mar gairebé tancat, combinat amb aquest intens trànsit marítim (rentada de tancs, vessaments accidentals) i altres factors —com la proliferació d'algues nocives o d'espècies invasores— genera problemes de contaminació especialment greus, proporcionalment superiors als d'altres mars oberts. Tot plegat constitueix una bona introducció. A continuació, però, abordarem una anàlisi amb un enfocament més estrictament geopolític.

Un espai històric de poder i conflicte

Des de les guerres del Peloponès i les Púniques fins a la guerra de combois de la Segona Guerra Mundial, passant per les croades, Lepant o Trafalgar, el Mediterrani ha estat sempre una cruïlla de civilitzacions i imperis: un escenari de pugnes constants pel poder. A això cal sumar-hi els mars adjacents —quasi mediterranis— com el Negre o el Roig, que en els darrers anys han estat epicentre de conflictes tan rellevants com els d'Ucraïna o Gaza, amb derivades cap a l'Iran.

La primera conclusió és clara: el Mediterrani està condemnat —o destinat— a ser un espai de conflicte, per la seva ubicació privilegiada, independentment de l'època o de les potències implicades. No és casual que els grans teòrics de la geopolítica mundial li hagin atorgat un protagonisme excepcional. Tant Halford Mackinder com Nicholas Spykman subratllen la importància d'una zona que anomenen, respectivament, *inner crescent* i *Rimland*. Aquesta franja s'estén per tota la conca mediterrània, de la península Ibèrica a l'Orient Pròxim, passant per Itàlia i Grècia, i integrant-hi les grans illes (Mallorca, Còrsega, Sardenya, Sicília i Creta). A partir d'aquí, el seu interès geopolític continua projectant-se cap a l'est.

Per a Mackinder, a *Democratic Ideals and Reality* (1919), el Mediterrani és un cinturó defensiu que protegeix els països del *Heartland*, però també pot convertir-se en el cap de pont ideal si se'n perd el control. Spykman, a *The Geography of the Peace* (1944), va encara més lluny: qui domini el *Rimland* dominarà el *Heartland* i, per extensió, el món. Dit d'una altra manera: el Mediterrani conté la clau de l'ordre global.
Aquesta és la teoria, però què passa sobre el terreny?

Un mar que uneix…

Spykman no només delimita espais, sinó que n'analitza les conseqüències. Arriba a afirmar que l'Àfrica «comença» al sud del Sàhara, de manera que les dues ribes del Mediterrani formarien un únic espai geopolític, amb més similituds que diferències en termes de clima, mentalitat i economia.

Històricament, el corredor mediterrani ha estat un cordó umbilical que ha facilitat el comerç d'oest a est. Henri Pirenne, a *De Mahoma a Carlomagno* (1970), sosté que el Mediterrani va permetre la supervivència de l'esperit romà molt més enllà de la caiguda formal de l'Imperi (476). Les croades, malgrat la seva mala fama, van mantenir oberta aquesta ruta fins a la caiguda de Constantinoble gairebé mil anys després. Pirenne anomena Romania aquesta cultura mediterrània que va perdurar durant segles.

Per la seva banda, Christopher Dawson, a *Los orígenes de Europa* (1931), coincideix que és difícil parlar d'una sola Europa, però encara és possible parlar d'una «unitat cultural mediterrània», gràcies a la penetració molt més profunda de la lògica grecoromana a les ribes del mar que no pas al centre i nord del continent. Això permetria, almenys a la conca mediterrània, una veritable unitat cultural amb projecció política i geopolítica.

…però també un mar que separa

Tot i aquests arguments, el Mediterrani també separa. En l'actual disputa per l'hegemonia mundial entre una potència que no vol cedir el lideratge (els EUA) i una altra que aspira a assumir-lo (la Xina), amb Rússia com a tercer actor que busca compensar les limitacions dels seus ports glacials amb una sortida a aigües càlides, el Mediterrani continua sent un espai central. I això malgrat que cap d'aquestes potències sigui mediterrània ni europea.

Fins i tot si Rússia perdés influència, el Mediterrani seguiria sent una ruta imprescindible de la Nova Ruta de la Seda marítima xinesa, que travessa Malaca, Bab el-Màndeb i Suez abans d'arribar als grans ports del nord d'Europa (Rotterdam, Anvers, Hamburg). Tot i l'extensa xarxa ferroviària xinesa cap a Europa, el mar continua dominant el comerç mundial, tal com ja va anticipar Mahan a *La influencia del poder naval en la historia* (1890). Les dades de l'ONU ho confirmen: el 80-85 % del volum de mercaderies mundial es transporta per mar, equivalent al 70-75 % del seu valor.

Aquesta realitat, en un context de rivalitat entre grans potències, és potencialment conflictiva. No és un fenomen nou. Napoleó va intentar controlar el Mediterrani amb una cadena de bases; els britànics ho van aconseguir amb la seva tríada (Gibraltar, La Valletta, Alexandria); la VI Flota Nord-americana opera des de Rota fins a Suda, i la Xina ha aconseguit posicions clau al Pireu, Venècia, Gènova, València o Cherchell. Alhora, el Corredor de Transport Nord-Sud rus-indi, que passa per l'Iran, també afecta el Mediterrani.
A tot això s'hi afegeix el paper creixent de Turquia, impulsat pel neootomanisme d'Erdogan i amb presència militar a Somàlia, Qatar i Líbia. El futur turc és incert: continuarà a l'OTAN? Entrarà als BRICS? Es distanciarà definitivament de la UE? S'accentuarà la reislamització? És probable que totes aquestes dinàmiques avancin en paral·lel, amb una Turquia ambigua, lluny de la UE, propera a Rússia i sensible al món musulmà.

Castell medieval de Kyrenia, Xipre. Foto: Kirillm/GettyImages.

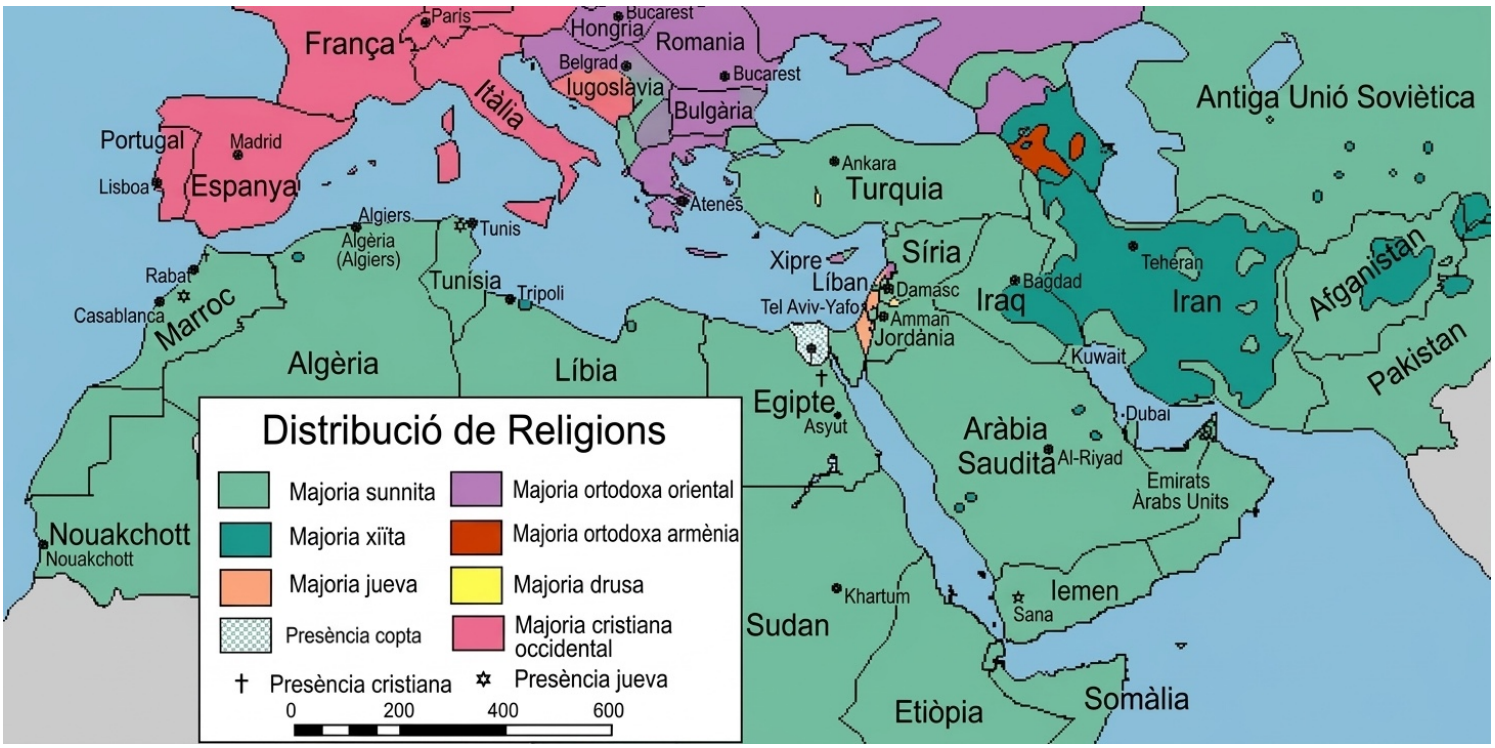

A scuba diver explores a sunken world war two fighter propeller airplane at the seabed of the Aegean Sea, Naxos island, Greece

Un espai de fronteres múltiples

El Mediterrani és un mar de tots, i alhora una immensa frontera. Hi conflueixen tres continents (Europa, Àsia, Àfrica), tres civilitzacions (occidental, ortodoxa, islàmica) i tres grans famílies religioses, de les quals deriven sis religions principals, totes filles del Llibre però amb relacions sovint tenses.

També és un espai de trobada —i fricció— entre àrabs, berbers i turcmans, tots sunnites però sovint enfrontats per disputes doctrinals (wahhabites *versus* germans musulmans) o per una història marcada per invasions i resistències.

Mapa actualitzat de les religions al Mediterrani. Mapa: WikimediaCommons/trad.AI.

Els reptes actuals: tràfic, seguretat i porositat

Aquest substrat geopolític té implicacions pràctiques importants. El Mediterrani és una ruta de tràfics lícits, però també d'il·lícits: drogues, armes, idees i persones. Sovint aquests fluxos estan interconnectats. Fa anys que s'observa una col·lusió creixent entre gihadisme i narcotràfic —primer a l'Afganistan talibà, ara al Sahel i al Magrib. El tràfic d'armes s'associa al de drogues, i tots dos es vinculen al tràfic d'idees i de persones. Les fronteres són més o menys poroses segons què intenti travessar-les, però això no és motiu per relaxar-ne el control, sinó per afinar-ne l'estratègia.

El drama dels refugiats assota Europa. A la image, refugiats sirians, afganesos i africans arribant a Lesbos Després d'haver partit de Turquia. Abril del 2016. Foto: AnjoKanFotografie/GettyImages.